

DOROTA WIŚNIEWSKA-JÓŹWIAK (Łódź)

Darowizny na rzecz małżonków w świetle regulacji prawnej obowiązującej w Królestwie Polskim

I. W intercyzach zawieranych przed łódzkimi notariuszami w latach 1841-1875 rozstrzygane były dwie grupy zagadnień, z których jedna – dotycząca małżeńskich stosunków majątkowych – uregulowana była przez polskiego prawodawcę w Kodeksie Cywilnym Królestwa Polskiego [dalej: KCKP], druga dotyczyła darowizn dokonywanych *ratio matrimonii* i podlegała przepisom Kodeksu Napoleona [dalej: KN].

Kumulacja w jednym akcie notarialnym dwóch czynności prawnych jest wbrew pozorom racjonalna, gdyż często to właśnie darowizna (np. ze strony rodziców nupturientów) stanowiła podstawę małżeńskiego majątku¹. Czy jednak odmienna podstawa prawna (KCKP i KN) dla każdej z nich nie rodziła problemów?

Regulacja prawna odnosząca się do darowizn zawarta była w tytule II „O darowiznach między żyjącymi i testamentach” (Księga III KN – art. 893-966, 1048-1100). Obejmowała ona, poza zasadami dotyczącymi darowizn w ogóle, przepisy dotyczące darowizn szczególnego rodzaju, to znaczy darowizn dokonywanych w intercyzach (Dział VIII „O darowiznach uczynionych przez kontrakt małżeński, małżonkom i dzieciom spodziewanym z małżeństwa” – art. 1081-1090, Dział IX „O rozporządzeniach między małżonkami, bądź przez kontrakt małżeński, bądź w czasie małżeństwa” – art. 1091-1100).

Definicja darowizny została sformułowana w art. 894 KN². Zgodnie z tym przepisem była to umowa, przez którą darczyńca pozbywał się niezwłocznie³

---

¹ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego obowiązującego w Królestwie Polskim*, Warszawa 1885, s. 428-429; W.L. Jaworski, *Prawo cywilne na ziemiach polskich*, t. I: *Źródła. Prawo małżeńskie osobowe i majątkowe*, Warszawa 1919, s. 410; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego (o darowiznach i testamentach)*, z francuskiego przełożył i przypisami opatrzył Adam Słomiński, Warszawa 1922, s. 253.

² Art. 894 KN: „Darowizna między żyjącymi jest aktem, przez który darujący pozbywa się rzeczywiście i nieodwołalnie rzeczy darowanej, na korzyść obdarowanego, który to przyjmuje”.

³ Antoni Okolski posługiwał się terminem „obecnie” i wskazywał, że „wyzbycie się obecnie” oznacza bezpośrednie wyzbycie się przedmiotu darowizny (A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*,

i nieodwołalnie własności rzeczy darowanej na korzyść obdarowanego, który ją przyjmował. Artykuł 894 KN nie posługiwał się pojęciem „umowa”, lecz „akt”. Jednak bez wątpienia darowizna stanowiła czynność prawną dwustronną, czyli umowę, ponieważ do jej skutecznego zawarcia konieczna była zgoda obu stron – darczyńcy i obdarowanego⁴. Z punktu widzenia skuteczności darowizny, konieczne było przyjęcie jej w sposób wyraźny przez obdarowanego⁵.

Zgodnie z definicją określoną w przytoczonym wyżej przepisie, darowizna była co do zasady nieodwołalna. Ustawodawca przewidział jednak możliwość odwołania jej w pewnych wyjątkowych sytuacjach, wymienionych w art. 953 KN⁶. Odwołanie mogło nastąpić w razie niewykonania warunków, pod którymi została ustanowiona, w przypadku niewdzięczności, a także wówczas, gdyby darczyńcy urodziło się dziecko⁷.

W myśl zasad ogólnych darowizna mogła być dokonana pod warunkiem rozwiązującym⁸, jednak art. 944 KN zakazywał, pod sankcją nieważności, darowizny pod warunkiem zależnym od woli darczyńcy⁹.

Kolejna ogólna zasada dotycząca darowizny, zawarta w art. 945 KN, polegała na nałożeniu sankcji nieważności na darowizny zawierane pod warunkiem spłaty długów i ciężarów nieistniejących w chwili zawarcia umowy, albo nie wskazanych w darowiznie lub dołączonym do niej opisie stanu majątkowego¹⁰.

s. 372-373, 391). Natomiast Marceli Planiol nie używał takiego określenia, lecz stosował termin „niezwłocznie”. Wskazywał, iż oznacza to „że akt powinien być zawarty sposobem ostatecznym” (M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 3). Terminu „niezwłocznie” używał również Antoni Neyman, *O darowiznach. Normy prawa cywilnego (Kod. Napoleona i Kod. Cywilny Król. Polskiego). Normy i przepisy podatkowe. Wzory aktów*, zestawił i opracował A. Neyman, Warszawa 1932, s. 12. Natomiast J.J. Delsol posługiwał się zwrotem „bezzwłocznie” (J.J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona w związku z nauką i jurysprudencej*, t. II, Warszawa 1874, s. 163, 166-167).

⁴ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 372-373. M. Planiol wskazywał na istnienie umów jednostronnych i do nich zaliczał darowiznę. Zapewne kategoria ta została wyodrębniona na podstawie kryterium przyjęcia na siebie zobowiązań przez strony umowy – M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 3.

⁵ Art. 932 KN: „Darowizna między żyjącymi nie obowiązuje darującego, i nie sprawnie żadnego skutku, tylko od dnia, w którym przyjętą była w wyrazach oczywistych. Przyjęcie odbyte być może za życia darującego, przez akt późniejszy i urzędowy, którego akta oryginalne pozostaną; ale w ten czas darowizna moc swoją bierze względem darującego tylko od dnia, w którym oznajmiony mu będzie akt wyrażający takie przyjęcie”.

⁶ Art. 953 KN: „Darowizna między żyjącymi odwołana być może tylko dla przyczyn niewykonania warunków, pod którymi uczyniona była, niewdzięczności i przybycia dzieci”.

⁷ Szerzej zob. A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 393-397; J.J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona*, s. 248; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 59-79.

⁸ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 393.

⁹ Art. 944 KN: „Kaźda darowizna między żyjącymi nieważną będzie, gdy jest uczyniona pod warunkiem, którego wykonanie zależy jedynie od woli darującego”.

¹⁰ Art. 945 KN: „Równie nieważną będzie, jeżeli uczyniona była pod warunkiem zaspokojenia innych długów, lub ciężarów nad te, które by były w czasie darowizny, albo które by wyrażone były, bądź w akcie darowizny, bądź w opisie stanu, który do aktu darowizny przyłączony być powinien”.

Zaś zgodnie z ogólną zasadą z art. 946 KN, darczyńca mógł zastrzec w umowie, że będzie mu przysługiwało prawo do rozporządzenia przedmiotem darowizny na rzecz osoby trzeciej¹¹. Jeżeli taka klauzula została wprowadzona, a darczyńca zmarł przed skorzystaniem z przysługującego mu uprawnienia, wówczas darowizna była nieważna¹², a jej przedmiot podlegał dziedziczeniu przez spadkobierców darczyńcy. Jednocześnie ustawodawca wyłączał możliwość wprowadzania zastrzeżeń oraz zawierania umów, które pozbawiałyby spadkobierców powyższego uprawnienia.

II. Szczególny charakter darowizny dokonanej na rzecz małżeństwa polegał przede wszystkim na jej ścisłym związku z zawarciem małżeństwa, co wynikało z treści art. 1088 KN¹³. Na tej podstawie należy przyjąć, że skuteczność darowizny była uzależniona od zawarcia małżeństwa. Jeżeli więc małżeństwo nie zostało zawarte albo je unieważniono, darowizna upadała¹⁴.

Równocześnie ważność darowizny dokonanej w formie tego samego aktu notarialnego co intercyza, nie była uzależniona od ważności intercyzy. Oznacza to, że jeżeli małżeństwo zostało zawarte, nieważność intercyzy nie pociągała za sobą nieważności darowizny. Darowizna była ważna, jeżeli spełniała wszystkie warunki wprowadzone przez ustawodawcę na podstawie przepisów ogólnych o darowiznach. W praktyce nie mogło się to zdarzać zbyt często ze względu na szczególne ułatwienia w zakresie formy dokonywania darowizny w intercyzie oraz zwolnienia takiej darowizny z innych ograniczeń uregulowanych w przepisach ogólnych¹⁵.

Niektórzy przedstawiciele doktryny dopuszczali ważność darowizny dokonanej w intercyzie, której zawarcia nie ujawniono w akcie małżeństwa (mimo że nieujawniona intercyza była nieważna). Miało to wynikać z dokonania darowizny pod warunkiem zawarcia małżeństwa. W związku z tym, skoro małżeństwo doszło do skutku, darowizna także była skuteczna. Odnosić się to miało zarówno do darowizny dokonanej przez jednego małżonka na rzecz drugiego, jak i darowizny dokonanej przez osobę trzecią¹⁶.

---

¹¹ Art. 946 KN: „W przypadku, gdyby darujący zachował sobie wolność rozporządzenia rzeczą jaką objętą w darowiźnie, albo sumą oznaczoną na dobrach darowanych; jeżeli umiera nie uczyniwszy takiego rozporządzenia, taka rzecz lub suma należec będą do dziedziców po darującym, bez żadnego względu na wszelkie zastrzeżenia i układy temu przeciwne”.

¹² A. Okolski wskazywał: „uważa się, iż przedmiotu tego nie darował” (A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 433); M. Planiol: „darowizna byłaby w części nieważną i obdarowany z niej nie skorzystałby” (M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 257).

¹³ Art. 1088 KN: „Każda darowizna, na pożytek małżeństwa uczyniona, upada, jeżeli małżeństwo nie następuje”.

¹⁴ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 429; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 256.

¹⁵ M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 256.

¹⁶ H. Konic, *Prawo majątkowe małżeńskie. Wykład ustaw obowiązujących w b. Królestwie Kongresowem, z uwzględnieniem przepisów innych dzielnic oraz kodeksu szwajcarskiego*, Warszawa 1933, s. 75.

Odmienności między darowizną podlegającą zasadom ogólnym a darowizną dokonaną na rzecz małżeństwa, dotyczyły między innymi kwestii odwołalności. Katalog przyczyn odwołalności darowizny zawarty w przepisach ogólnych ulegał zawężeniu w odniesieniu do darowizny zawieranej na korzyść małżeństwa. Taka darowizna nie mogła zostać odwołana z powodu niewdzięczności¹⁷. Wynikało to z założenia, że korzystali z niej oboje małżonkowie (a nie tylko ten, który został obdarowany), a także ich dzieci¹⁸.

Ponadto ustawodawca w istotny sposób ułatwiał dokonanie darowizny w tym samym akcie notarialnym co intercyza, uwalniając ją od ograniczeń dotyczących pozostałych darowizn. Przede wszystkim mocą art. 1087 KN, zwolnił ją z formy przyjęcia określonej w przepisach ogólnych¹⁹. Zgodnie z tym przepisem, jej przyjęcie powinno nastąpić, ale można było go dokonać w dowolnej formie²⁰. Zdaniem Okolskiego już sam fakt zawarcia małżeństwa przez obdarowanych można było rozumieć jako przyjęcie darowizny²¹, choć co do tak daleko idących wniosków można mieć wątpliwości.

Kolejne ograniczenia wynikające z zasad ogólnych znosił w odniesieniu do darowizn dokonywanych w intercyzach art. 1086 KN, który przede wszystkim zezwalał na dokonanie takiej darowizny pod warunkiem zależnym od woli darczyńcy²². Przepis ten umożliwiał ponadto zawieranie darowizny pod warunkiem spłaty długów i ciężarów nieistniejących w chwili zawarcia umowy albo niewskazanych w darowiźnie lub dołączonym do niej opisie stanu majątkowego. A. Okolski uważał, że przepis ten umożliwiał nakładanie na obdarowanego obowiązek spłaty długów spadkowych nieproporcjonalnie do wielkości nabytej przez niego części majątku podlegającego spadkobranium²³. Z takim sta-

¹⁷ Art. 959 KN: „Darowizny na korzyść małżeństwa, nie są odwołalne z przyczyny niewdzięczności”.

¹⁸ J.J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona*, s. 321; A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 394; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 256.

¹⁹ Art. 1087 KN: „Darowizny przez kontrakt małżeński uczynione, zaskarżanymi być nie mogą, ani uznanymi za nieważne, pod pozorem że nie były przyjęte”.

²⁰ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 429; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 255.

²¹ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 429.

²² Ibidem, s. 433; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 257.

Art. 1086 KN: „Darowizna przez kontrakt małżeński dla pożytku małżonków i dzieci z ich małżeństwa spodziewanych, może być jeszcze uczyniona pod warunkiem zapłacenia, bez różnicy wszystkich długów i ciężarów spadku po darującym, albo pod innymi warunkami, których wykonanie zależałoby od jego woli, przez jakąkolwiek osobę darowizna uczyniona będzie: obdarowany będzie obowiązany dopełnić tych warunków, jeżeli nie obiera raczej zrzec się darowizny; a w przypadku, gdy darujący przez kontrakt małżeński zachował sobie wolność rozporządzenia rzeczą objętą w darowiźnie dóbr swoich teraźniejszych, albo sumą oznaczoną do wzięcia z tychże samych dóbr, jeżeli umrze nie uczyniwszy takiego rozporządzenia, to rzecz lub suma poczytywane będą za objęte w darowiźnie, i należeć będą do obdarowanego, albo do dziedziców po nim”. Przepis ten nawiązywał do art. 947 KN: „Cztery artykuły poprzedzające nie stosują się do darowizn, o których wzmianka w Działach VIII i IX niniejszego tytułu”.

²³ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 433.

nowiskiem nie można się w pełni zgodzić, ponieważ obdarowany, przyjmując darowiznę, musiał znać wielkość długu.

Artykuł 1086 KN wprowadzał również wyjątek od omówionej wyżej ogólnej zasady, zgodnie z którą, jeżeli darczyńca zastrzegł w umowie, że będzie mu przysługiwało prawo do rozporządzenia przedmiotem darowizny, a zmarł przed skorzystaniem z przysługującego mu uprawnienia, wówczas darowizna była nieważna. Zasada ta nie dotyczyła darowizny dokonanej w intercyzie, która była skuteczna i przypadała obdarowanemu lub jego spadkobiercom.

Szczególny charakter tego rodzaju darowizny przejawiał się również w tym, że darowizna ta miała na celu dobro małżonka obdarowanego i jego dzieci i była skuteczna tylko wówczas, jeżeli obdarowany lub jego dzieci przeżyli darczyńcę. W przeciwnym wypadku upadała. Nie dotyczyło to tylko darowizny majątku teraźniejszego²⁴.

III. W drodze darowizny przeprowadzonej w intercyzie, podobnie jak w przypadku innych darowizn, możliwe było przeniesienie prawa własności lub użytkowania, a nawet służebności²⁵. Jednak cechą odróżniającą tego rodzaju darowizny była możliwość rozporządzenia w nich majątkiem przyszłym. W związku z tym można przeprowadzić podział darowizn dokonanych w intercyzach, z punktu widzenia przedmiotu, na trzy kategorie: darowizny majątku teraźniejszego, darowizny majątku przyszłego i darowizny majątku teraźniejszego i przyszłego²⁶.

Darowizna majątku teraźniejszego to umowa mająca za przedmiot majątek istniejący w chwili jej zawarcia. Zgodnie z art. 1081 KN mogła zostać dokonana na korzyść obojga małżonków lub jednego z nich, ale nie wyłącznie na korzyść dzieci, które mogły urodzić się z tego małżeństwa²⁷. Wynikało to z założenia, że w drodze tej umowy natychmiast dochodziło do przeniesienia własności na obdarowanego²⁸. Ustęp 2 powyższego przepisu przewidywał możliwość dokonania darowizny na korzyść dzieci, jednak mogło to nastąpić tylko w drodze substytucji²⁹. Jeżeli przedmiotem umowy były nieruchomości, darowizna musiała zostać wpisana do księgi wieczystej. Dopuszczalne było

---

²⁴ Art. 1089 KN: „Darowizny uczynione dla jednego z małżonków, podług oznaczeń w powyższych artykułach 1082, 1084 i 1086, upadną, jeżeli darujący przeżyje małżonka obdarowanego i jego potomstwo”. A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 433-434.

²⁵ Ibidem, s. 392; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 4.

²⁶ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 429-433; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 258-270.

²⁷ Art. 1081 KN: „Każda darowizna między żyjącymi dóbr teraźniejszych, chociaż uczyniona przez kontrakt małżeński małżonkom, albo jednemu z nich, poddana będzie prawidłom ogólnym, przepisany na darowizny czynione pod tym tytułem. Nie może mieć miejsca dla pożytku dzieci spodziewanych, wyjąwszy przypadki wymienione w dziale VI niniejszego tytułu”.

²⁸ M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 258; *Wykład praw obowiązujących w Królestwie Polskiem*, t. IV: *Notaryat*, b.m. i d.w., s. 375.

²⁹ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 429; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 258-259.

wprowadzenie zastrzeżenia zezwalającego darczyńcy na użytkowanie przedmiotu darowizny³⁰.

Darowizna majątku terażniejszego mogła zostać dokonana pod warunkiem wcześniejszej śmierci obdarowanego, czyli z zastrzeżeniem przeżycia darczyńcy przez obdarowanego. Marceli Planiol posługiwał się na oznaczenie tego warunku rozwiązującego, polegającego na wcześniejszej śmierci obdarowanego, pojęciem „warunek powrotu”³¹. Możliwość wprowadzenia go do umowy darowizny wynikała z treści art. 951 KN³². Warunek ten mógł zostać zastrzeżony na wypadek wcześniejszej śmierci obdarowanego lub wcześniejszej śmierci obdarowanego i jego zstępnych³³. Przy ocenie czy doszło do spełnienia warunku brano pod uwagę dzieci prawe i uprawnione, to znaczy takie dzieci naturalne, których rodzice zawarli małżeństwo lub w stosunku do których władca wydał postanowienie o uprawnieniu³⁴. Wątpliwości w doktrynie pojawiały się w odniesieniu do dzieci naturalnych. Zdaniem Planiola powinno się to pozostawić ocenie sądu, zaś Delsol uważał, że dzieci naturalnych (uznanych i nieuznanych) ani przysposobionych nie należało uwzględniać³⁵.

Spełnienie tego warunku powodowało rozwiązanie darowizny oraz zawartych przez obdarowanego umów prowadzących do zbycia przedmiotu darowizny lub ustanowienia praw rzeczowych; wynikało to z treści art. 1183 KN³⁶. Zgodnie z tym przepisem, spełnienie warunku rozwiązującego powodowało wygaśnięcie zobowiązania i powrót rzeczy do takiego stanu, w jakim byłaby, gdyby zobowiązanie w ogóle nie powstało³⁷.

Kolejny rodzaj, czyli darowizna majątku przyszłego³⁸, to umowa bardzo korzystna zarówno dla darczyńcy, jak i obdarowanego. Przede wszystkim chroniła ona interes darczyńcy, ponieważ w drodze tej umowy darczyńca roz-

³⁰ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 429.

³¹ M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 53-54. Tego pojęcia używał też I. Brym, *Prawo cywilne*, oprac. I. Brym, Warszawa 1932, s. 61. Natomiast prawo przysługujące darczyńcy, polegające na możliwości odebrania przedmiotu darowizny określano terminem „prawo powrotu” (J.J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona*, s. 230-231; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 54).

³² Art. 951 KN: „Darujący może ułożyć odebranie nazad przedmiotów darowanych, bądź na przypadek poprzedzającej śmierci obdarowanego, bądź na przypadek poprzedzającej śmierci i obdarowanego i jego zstępnych. Prawo takie ułożone być może dla korzyści samego tylko darującego”.

³³ M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 55-56.

³⁴ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 140-142.

³⁵ M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 56; J.J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona*, s. 230.

³⁶ J.J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona*, s. 231.

³⁷ Art. 1183 KN: „Warunek rozwiązujący jest ten, który gdy jest dopełniony, sprawuje odwołanie zobowiązania, i który wraca rzeczy do takiegoż samego stanu, w jakim by były, gdyby zobowiązania nie było. Wykonanie zobowiązania nie zawiesza się przez ten warunek; obowiązuje tylko wierzyciela, ażeby to powrócił co wziął, wtenczas, gdy następuje wypadek w warunku przewidziany”. Szerzej zob. A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 392; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 53-59.

³⁸ J.J. Delsol nazywał tę darowiznę również mianem „umownego ustanowienia dziedzica”, ponieważ łączyła ona w sobie cechy darowizny i testamentu (J.J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona*, s. 322).

porządzał swoim majątkiem na wypadek śmierci. Dopiero w tym momencie obdarowany lub jego dzieci, czy też inni zstępni nabywali własność przedmiotu darowizny. W związku z tym nie było konieczne dołączanie do umowy spisu ruchomości. Z drugiej strony darowizna chroniła interesy obdarowanego z uwagi na swoją nieodwołalność³⁹.

Uprawnionymi do występowania w roli darczyńców byli nie tylko rodzice małżonków czy inni krewni, ale nawet osoby obce⁴⁰. Darowizna majątku przyszłego mogła zostać dokonana na rzecz obojga małżonków lub tylko jednego z nich. Artykuł 1082 KN wprowadzał domniemanie, że dokonywano jej na korzyść dzieci, które mogły urodzić się z tego małżeństwa. Owo domniemanie miało istotne znaczenie w razie gdyby darczyńca przeżył obdarowanego. W takim przypadku darowizna przechodziła na dzieci lub innych zstępnych obdarowanego. Domniemanie to mogło zostać obalone przez oświadczenie darczyńcy wyrażające odmienną wolę⁴¹.

Darowizna majątku przyszłego nie mogła zostać dokonana wyłącznie na korzyść dzieci z pominięciem rodziców. Celem jej było bowiem przede wszystkim przyznanie korzyści małżonkom, poza tym w chwili zawierania intercyzy nie było przecież wiadomo czy w ogóle z małżeństwa urodzą się dzieci. Dopuszczalne było jednak dokonanie darowizny na rzecz małżonków i zobowiązanie ich do oddania dzieciom przedmiotu darowizny (zgodnie z przepisami działu VI „O rozporządzeniach pozwoionych dla wnucząt darującego, lub testatora, albo dzieci od braci i jego sióstr”)⁴².

Natomiast zdaniem Planiola Kodeks Napoleona nie zakazywał dokonania darowizny wyłącznie na rzecz dzieci. Ten przedstawiciel doktryny powoływał się na sformułowanie ustawowe, zgodnie z którym darowizny można było dokonać „tak na korzyść małżonków, jak i dzieci”, co jego zdaniem zrównywało te osoby⁴³. Jednak powyższy fragment art. 1082 ustęp 1 został wyrwany z kontekstu. Z dalszego ciągu tego przepisu wyraźnie wynika, że darowizna przypadała dzieciom, w razie gdyby darczyńca przeżył obdarowanego.

W poglądach przedstawicieli doktryny istniały rozbieżności co do przedmiotu darowizny majątku przyszłego. Zdaniem Okolskiego mógł go stanowić cały majątek darczyńcy istniejący w chwili śmierci lub jego część. Nie mogła

---

³⁹ Ibidem, s. 323; A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 430; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 260, 264.

⁴⁰ Art. 1082 KN: „Ojcowie, matki, i inni wstępni, krewni poboczni małżonków, a nawet obce osoby, mogą przez kontrakt małżeński rozporządzać całością, lub częścią dóbr, jakie zostawia w dzień zejścia swego, tak na korzyść rzeczonych małżonków, jako też i dzieci spodziewanych z ich małżeństwa, w przypadku, gdyby darujący przeżył małżonka obdarowanego. Podobna darowizna, chociaż uczyniona tylko dla pożytku małżonków, lub jednego z nich, poczytywana będzie zawsze we wspomnianym przypadku, gdyby darujący przeżył, za uczynioną na pożytek dzieci, i zstępnych spodziewanych z małżeństwa”.

⁴¹ J.J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona*, s. 323-324; A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 430-431; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 263.

⁴² A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 431.

⁴³ M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 264.

nim być ściśle określona rzecz, ponieważ stanowiłoby to już darowiznę majątku teraźniejszego⁴⁴. W tym duchu wypowiedział się również H. Konic, wskazując, że darowizna majątku przyszłego mogła obejmować cały majątek, jego część, a także wszystkie nieruchomości lub ruchomości stanowiące własność darczyńcy w chwili jego śmierci lub ich „część stałą, ściśle określoną”⁴⁵.

Odmienne stanowisko zajął M. Planiol, który uważał, że przedmiotem tego rodzaju darowizny mogła być również określona rzecz lub suma⁴⁶. Podobnego zdania byli: J.J. Delsol, wskazujący możliwość darowania oznaczonego przedmiotu, oraz Fryderyk Zoll, włączający do katalogu składników mogących stanowić przedmiot darowizny, obok całego majątku darczyńcy czy też jego części idealnej, również „oznaczone fizycznie części majątku” i sumy pieniężne⁴⁷. Poglądy te bardziej przekonują ze względu na znaczenie, jakie nadawano pojęciu „majątku przyszłego” jako majątku, który pozostawi darczyńca w chwili swej śmierci. Część tego majątku darczyńca mógł już posiadać w chwili dokonywania czynności prawnej, co więcej, majątek ten mógłby już się nie powiększyć od dnia darowizny do dnia śmierci darczyńcy⁴⁸. Nadal jednak darowizna ta miałaby charakter darowizny majątku przyszłego.

Jak już wskazano wyżej, darczyńca aż do chwili śmierci pozostawał właścicielem przedmiotu darowizny, jednak uprawnienia przysługujące mu z tytułu własności były ograniczone. Artykuł 1083 KN pozbawiał go prawa do rozporządzania przedmiotem darowizny pod tytułem darmym⁴⁹. Wyjątkowo przepis ten dopuszczał przekazywanie niewielkich sum, na przykład w formie prezentu. Nie precyzował jednak ich wielkości, jak się wydaje należało to oceniać z punktu widzenia stanu majątkowego darczyńcy⁵⁰. Darczyńca mógł natomiast rozporządzać przedmiotem darowizny pod tytułem wynagrodzenia, a więc na przykład w drodze sprzedaży, zamiany, ustanawiać służebności czy też obciążać go długami⁵¹.

Według M. Planiola obdarowanemu przysługiwało prawo do zrzeczenia się darowizny majątku przyszłego po śmierci darczyńcy. Autor uzasadniał to,

⁴⁴ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 430.

⁴⁵ H. Konic, *Prawo majątkowe małżeńskie*, s. 165.

⁴⁶ M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 262.

⁴⁷ J.J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona*, s. 322; F. Zoll, *Prawo cywilne opracowane głównie na podstawie przepisów obowiązujących w Małopolsce*, t. IV: *Prawo rodzinne i spadkowe*, Poznań 1933, s. 95-96.

⁴⁸ M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 46-47.

⁴⁹ Art. 1083 KN: „Darowizna uczyniona w formie poprzedzającego artykułu, nieodwołalną będzie w tym tylko rozumieniu, że darujący nie będzie mógł więcej rozporządzać pod tytułem darmym, czyli dobroczynnym, przedmiotami objętymi w takiej darowiznie, chyba małymi tylko ilościami, pod tytułem nagrody, lub w innym sposobie”.

⁵⁰ M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 264.

⁵¹ J.J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona*, s. 323; A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 431-432; M. Kurman, *Notariat i hipoteka. Prawo spadkowe. Prawo hipoteczne. Ustawodawstwo z okresu wojny. Pytania do aktów. Schematy aktów*, Warszawa 1918, s. 67; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 264.

odnosząc sytuację obdarowanego do pozycji spadkobiercy i wskazywał, że należało go traktować jako „umownego spadkobiercę”. Obdarowany nabywał w chwili darowizny tylko „tytuł, nadający mu prawa spadkobiercy”. W związku z tym mógł on zrzec się darowizny, przyjmując ją albo nawet przyjmując z dobrodziejstwem inwentarza⁵².

Ustawodawca zezwolił także na dokonanie w intercyzie darowizny majątku terażniejszego i przyszłego. Ten rodzaj darowizny miał zapewnić większą ochronę interesów majątkowych małżonków i ich dzieci niż umowa ograniczająca się tylko do majątku przyszłego⁵³. Jednak zakres owej ochrony stanowił przedmiot sporu doktryny.

Zdaniem M. Planiola ochrona ta nie funkcjonowała za życia darczyńcy, a dopiero po jego śmierci. Za życia darczyńcy umowa wywoływała skutki, jakby była ograniczona tylko do majątku przyszłego. W związku z tym darczyńca pozostawał właścicielem przedmiotu darowizny i miał prawo do rozporządzania nim. Dopiero po jego śmierci obdarowany, jeśli dokonał wyboru majątku terażniejszego, unikał konsekwencji czynności prawnych dokonanych pod tytułem wynagrodzenia⁵⁴.

Innego zdania był A. Okolski, który uważał, że darczyńcy przysługiwały odmienne uprawnienia w stosunku do składników majątkowych będących przedmiotem darowizny, w zależności od tego czy można je zaliczyć do majątku terażniejszego, czy przyszłego. Odnośnie do majątku przyszłego, darczyńcy przysługiwało prawo do rozporządzania pod tytułem wynagrodzenia, nie mógł natomiast podejmować czynności pod tytułem darmym, z wyjątkiem zastrzeżenia zawartego w art. 1083 KN. Natomiast rozporządzanie majątkiem terażniejszym było niedopuszczalne⁵⁵. Stanowisko to nie znajduje jednak uzasadnienia w przepisach KN.

Przedmiotem darowizny majątku terażniejszego i przyszłego mógł być według art. 1084 KN cały majątek darczyńcy lub jego część. Przy czym przepis ten nakładał na strony umowy obowiązek dołączenia wykazu długów i ciężarów darczyńcy⁵⁶. Wykonanie tego obowiązku było bardzo istotne z punktu widzenia obdarowanego, ponieważ skutkowało przyznaniem mu szczególnego uprawnienia. Jeżeli wykaz został dołączony, obdarowany mógł po śmierci darczyńcy zrzec się majątku przyszłego i pozostać wyłącznie przy majątku terażniejszym. Wynikało to z założenia, że dzięki wykazowi możliwe było od-

⁵² M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 266.

⁵³ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 432.

⁵⁴ M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 268-269. Podobnie J.J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona*, s. 325-326.

⁵⁵ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 432.

⁵⁶ Art. 1084 KN: „Darowizna przez kontrakt małżeński, będzie mogła być uczyniona razem dóbr terażniejszych i przyszłych, w całości, albo w części, z obowiązkiem, że przyłączony będzie do aktu stan długów i ciężarów darującego, jakie są w dniu darowizny; w takim przypadku, wolno będzie obdarowanemu po zejściu darującego, pozostać przy dobrach terażniejszych, zrzekając się reszty dóbr darującego”.

różnienie długów i ciężarów istniejących w chwili zawierania umowy od tych, które powstały później. Obdarowany po wyborze majątku terażniejszego ponosił odpowiedzialność wyłącznie za długi i ciężary oznaczone w wykazie⁵⁷. Jeżeli jednak wykazu nie sporządzono, art. 1085 KN pozbawiał obdarowanego powyższego uprawnienia. Mógł on wówczas jedynie przyjąć darowiznę lub zrzec się jej w całości, co wywoływało skutki w zakresie odpowiedzialności za długi i ciężary istniejące w chwili śmierci darczyńcy⁵⁸.

Darowizna dokonana w intercyzie przez osobę trzecią na rzecz małżonków mogła ulec, na podstawie art. 1090 KN, zmniejszeniu. Zmniejszenie mogło nastąpić do części majątku, jaką darczyńca miał prawo rozporządzać zgodnie z zasadami prawa spadkowego⁵⁹.

IV. Ustawodawca zezwalał małżonkom w art. 1091-1100 KN na dokonywanie darowizn między sobą. Mogły one być dokonywane w intercyzach lub po zawarciu małżeństwa. Przedmiotem analizy będą wyłącznie darowizny między małżonkami przed zawarciem małżeństwa.

Artykuł 1091 KN zezwalał na dokonywanie w jednym akcie zarówno jednej darowizny przez jednego z przyszłych małżonków na rzecz drugiego, jak i darowizn wzajemnych⁶⁰. Umowa taka podlegała przepisom dotyczącym darowizn dokonywanych na rzecz małżonków przez osoby trzecie, omówionym wyżej (punkt 3). Kodeks Napoleona przewidywał jednak pewne wyjątki, określone w dziale IX „O rozporządzeniach między małżonkami, bądź przez kontrakt małżeński, bądź w czasie małżeństwa”⁶¹.

W charakterze darczyńcy mogła występować nie tylko osoba pełnoletnia, ale także małoletni, który jednak nie działał wówczas w pełni samodzielnie. Artykuł 1095 KN wymagał w takim przypadku obecności i zezwolenia osób wyrażających zgodę na małżeństwo. Jeśli warunek ten został spełniony, małoletni był uprawniony do darowania takiej samej części majątku, jaką mógłby rozporządzić w drodze darowizny na rzecz małżonka, gdyby był pełnoletni⁶².

---

⁵⁷ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 432; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 268-270.

⁵⁸ Art. 1085 KN: „Jeżeli stan, o którym wzmianka w poprzedzającym artykule, przyłączony nie był do aktu zawierającego darowiznę dóbr terażniejszych i przyszłych, obdarowany obowiązany będzie przyjąć, albo się zrzec tej darowizny, co do całości. Jeżeli przyjmuje, nie będzie się mógł upominać, tylko o dobra, które się znajdują w dniu zejścia darującego, i obowiązany będzie do zapłaty wszystkich długów i ciężarów spadku”.

⁵⁹ Art. 1090 KN: „Wszelkie darowizny czynione małżonkom przez ich kontrakt małżeński, mogą być zmniejszane do ilości, jaką prawo darującemu pozwoliło rozporządzać, przy otwarciu spadku po nim”.

⁶⁰ Art. 1091 KN: „Małżonkowie mogą przez kontrakt małżeński czynić sobie nawzajem, albo jedno z nich drugiemu taką darowiznę, jaka im się podoba, pod ograniczeniami niżej wyrażonymi”.

⁶¹ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 434.

⁶² Art. 1095 KN: „Małoletni nie będzie mógł przez kontrakt małżeński dawać drugiemu małżonkowi, bądź darowizną prostą, bądź darowizną wzajemną, tylko z pozwoleniem i obecnością tych wszystkich, których pozwolenie jest potrzebne do ważności małżeństwa jego, i z takim pozwole-

Darowizna między nupturientami mogła obejmować majątek terażniejszy, przyszły albo terażniejszy i przyszły⁶³. Darowizna majątku terażniejszego, zgodnie z domniemaniem wyrażonym w art. 1092 KN, nie była uznawana za dokonaną pod warunkiem przeżycia darczyńcy przez obdarowanego⁶⁴. Wprowadzenie tego domniemania do Kodeksu Napoleona wynikało zapewne stąd, że francuskie prawo stanowione, obowiązujące przed wejściem w życie kodeksu, przyjęło odmienną zasadę w stosunku do darowizn między małżonkami. Darowizny te uznawało za dokonane pod warunkiem, że obdarowany przeżyje darczyńcę. Natomiast regulacja kodeksowa opierała się na zasadach wyrażonych w prawie zwyczajowym⁶⁵. Zgodnie z art. 1092 KN darczyńca mógł jednak wprowadzić do umowy warunek, iż przedmiot darowizny wróci do niego, a więc darowizna ulegnie rozwiązaniu, w przypadku wcześniejszej śmierci obdarowanego. Takie zastrzeżenie musiało zostać dokonane w sposób wyraźny.

Artykuł 1093 KN stanowił o możliwości dokonania darowizny majątku przyszłego oraz terażniejszego i przyszłego⁶⁶. Darowizna taka, w przeciwieństwie do analogicznych darowizn dokonywanych przez osoby trzecie na rzecz małżonków, była dokonywana pod warunkiem przeżycia darczyńcy przez obdarowanego. W razie wcześniejszej śmierci obdarowanego nie przechodziła na dzieci, ale wracała do darczyńcy⁶⁷.

Kwestią sporną była dopuszczalność odstąpienia w umowie od rozstrzygnięć ustawowych i przyznania dzieciom prawa do darowizny w razie wcześniejszej śmierci obdarowanego. Przeciwnikiem takiego rozwiązania był M. Planiol, który swoje stanowisko uzasadniał przysługiwaniem dzieciom prawa do spadku po rodzicu występującym w charakterze darczyńcy. W związku

---

niem może dawać wszystko to, cokolwiek prawo pozwala małżonkowi pełnoletniemu dawać dla drugiego małżonka”.

⁶³ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 434-435; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 271.

⁶⁴ Art. 1092 KN: „Każda darowizna między żyjącymi dóbr terażniejszych, uczyniona przez małżonków kontraktem małżeńskim, nie będzie poczytywana za uczynioną pod warunkiem przeżycia darującego, jeżeli ten warunek nie jest wyrażony formalnie; i poddana jest wszelkim powyższym prawidłom i formom, przepisany na takie gatunki darowizn”. W książce A. Okolskiego pojawił się zapewne błąd drukarski, polegający na następującym sformułowaniu: „[...] darowizna taka uważa się za uczynioną pod warunkiem, iż obdarowany małżonek przeżyje obdarującego”. Nie jest to błąd autora, który dalej podaje: „Jeżeli darujący małżonek pragnie, aby darowany majątek powrócił do niego w razie wcześniejszej śmierci obdarowanego, powinien stanowczo zastrzec ten warunek w umowie przedślubnej (1,092 i 951)”.

⁶⁵ J.J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona*, s. 330.

⁶⁶ Art. 1093 KN: „Darowizna dóbr przyszłych, albo dóbr terażniejszych i przyszłych, uczyniona między małżonkami przez kontrakt małżeński, bądź prosta, bądź wzajemna, poddana będzie prawidłom ustanowionym przez dział poprzedzający, względem podobnych darowizn, które uczynione im będą przez trzecią osobę; wyjąwszy, że nie może przejść do dzieci pochodzących z małżeństwa, w przypadku zejścia małżonka obdarowanego, przed małżonkiem darującym”.

⁶⁷ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 435; H. Konic, *Prawo majątkowe małżeńskie*, s. 165.

z tym przedmiot darowizny ostatecznie i tak miał przypaść dzieciom⁶⁸. Uzasadnia to również założenie, zgodnie z którym darowizna majątku przyszłego oraz teraźniejszego i przyszłego miała wyłącznie na celu korzyść małżonka obdarowanego⁶⁹.

Odmiennego zdania był H. Konic, który uważał, że małżonkowie mogli w powyższym przypadku przyznać dzieciom prawo do darowizny, ponieważ nie stało to w sprzeczności z porządkiem publicznym⁷⁰.

Przyszli małżonkowie nie mieli pełnej swobody w zakresie zawierania umowy darowizny, ustawodawca wskazywał bowiem, jaką częścią majątku mogli oni rozporządzać. Wielkość tej części była uzależniona od tego, czy darczyńca pozostawił dzieci lub innych zstępnych i czy dzieci pochodziły z małżeństwa z obdarowanym, czy też urodziły się w poprzednim małżeństwie.

Przypadek, gdy darczyńca nie pozostawił dzieci ani dalszych zstępnych został uregulowany w art. 1094 ustęp 1 KN. Małżonek był w takiej sytuacji uprawniony do rozporządzenia na rzecz drugiego małżonka taką samą częścią majątku na własność, jaką mógłby przenieść na osobę obcą⁷¹. Wielkość tejże części zależała od istnienia innych spadkobierców, posiadających szczególnie przywileje wobec majątku darczyńcy, to znaczy jego wstępnych⁷². Jeżeli darczyńca pozostawił wstępnych w obu liniach, ojczystej i macierzystej, mógł rozporządzać tylko połową swego majątku. Jeśli zaś w jednej, miał prawo do rozporządzenia 3/4 majątku⁷³. Natomiast resztę majątku, stanowiącą część obowiązkową, mógł przekazać małżonkowi w dożywotnie użytkowanie⁷⁴.

Gdyby pozostawił dzieci z małżeństwa z obdarowanym lub dalszych zstępnych, zgodnie z art. 1094 ustęp 2 KN, mógł w dwojaki sposób dysponować połową majątku: darować małżonkowi 1/4 część majątku na własność i 1/4 w użytkowanie albo 1/2 część w użytkowanie⁷⁵. Natomiast gdyby darczyńca posiadał dzieci z poprzedniego małżeństwa, mógł na podstawie art. 1098 KN

---

⁶⁸ M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 271.

⁶⁹ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 435.

⁷⁰ H. Konic, *Prawo majątkowe małżeńskie*, s. 166.

⁷¹ Art. 1094 ustęp 1 KN: „Małżonek może, bądź przez kontrakt małżeński, bądź w czasie małżeństwa, na przypadek, w którym by nie zostawił dzieci, ani zstępnych, rozporządzić dla korzyści drugiego małżonka na własność wszystko to, cokolwiek mógłby rozporządzić dla korzyści obcego, i oprócz tego na używanie przychodów z całości części, którą prawo zabrania rozporządzać z porzywzowaniem dziedziców”.

⁷² A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 435; M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 282.

⁷³ Art. 915 KN: „Szczodrośliwości przez akta między żyjącymi, albo przez testament, nie mogą przenosić połowy majątku, jeżeli nieboszczyk nie mając dzieci, zostawił jednego lub kilku wstępnych, z każdej linii, ojczystej i macierzyńskiej; a trzech czwartych części, jeżeli wstępnych w jednej tylko linii zostawia”.

⁷⁴ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 435.

⁷⁵ Art. 1094 ustęp 2 KN: „A na przypadek, w którym by małżonek darujący zostawił dzieci, albo zstępnych, będzie mógł dać drugiemu małżonkowi, albo czwartą część na własność, a drugą czwartą na używanie przychodów, albo połowę wszystkich dóbr swoich na używanie przychodów tylko”.

darować drugiemu małżonkowi tylko część przypadającą dziecku prawemu najmniej biorącemu, jednak nie więcej niż 1/4 część majątku⁷⁶.

Darowizna dokonana z naruszeniem powyższych zasad podlegała zmniejszeniu na podstawie przepisów ogólnych o darowiznach⁷⁷.

Darowizna między przyszłymi małżonkami uczyniona w intercyzie była nieodwołalna. W przeciwieństwie do dokonanej przez osobę trzecią na rzecz małżonka, mogła jednak podlegać odwołaniu z powodu niewdzięczności. Nie stał bowiem w tym wypadku na przeszkodzie interes dzieci małżonków, które były spadkobiercami obojga rodziców, a w związku z tym w razie odwołania darowizny nie były poszkodowane⁷⁸. W tym duchu wypowiedział się również IX Departament Senatu w 1862 r. w sprawie Witkowskiego przeciwko Różyckiej⁷⁹.

Darowizna między małżonkami nie podlegała natomiast, na podstawie art. 960 KN, odwołaniu w razie urodzenia dzieci⁸⁰. Wynikało to z założenia, że dzieci darczyńcy były także dziećmi obdarowanego⁸¹.

W związku z tym, że art. 231 KCKP przyznawał małżonkowi prawo do spadku po zmarłym małżonku wyłącznie w razie braku odmiennych postanowień intercyzy, pojawiła się wątpliwość czy darowizna dokonana w małżeńskiej umowie majątkowej pod warunkiem przeżycia darczyńcy przez obdarowanego może pozbawić obdarowanego małżonka uprawnień spadkowych. Stanowisko w tej kwestii zajął IX Departament Senatu w wyroku wydanym w 1847 r. w sprawie Biesiekierskiej przeciwko Biesiekierskim. Zdaniem sądu, małżonek był pozbawiony uprawnień spadkowych w razie otrzymania darowizny majątku przyszłego. Skutek taki następował, ponieważ prawa nabywane przez małżonka na podstawie art. 1093 KN, w związku z art. 1082 KN, przysługiwały w stosunku do całości lub części majątku małżonka będącego darczyńcą, a więc miały one taką naturę jak prawa spadkowe. Artykuł 231

⁷⁶ Art. 1098 KN: „Mężczyzna lub niewiasta, który mając dzieci z innego łoża, zawrze drugie lub następne małżeństwo, nie może dawać nowemu swemu małżonkowi, tylko część dziecięcia prawego, najmniej biorącego; a w żadnym przypadku darowizny takie nie mogą przenosić czwartej dóbr części”.

⁷⁷ A. Okolski, *Zasady prawa cywilnego*, s. 436.

⁷⁸ M. Planiol, *Podręcznik prawa cywilnego*, s. 272.

⁷⁹ *Jurisprudencja Senatu z lat dwudziestu sześciu (1842-1867). Opatrzona skorowidzem wyrazowym*, zebrał Piotr Kapuściński, Warszawa 1869, s. 684-685; A. Stomiński, *Prawo cywilne (obowiązujące w b. Królestwie Kongresowym) w jurisprudencji Senatu (1842-1914 r.)*, część III: *Księga trzecia Kodeksu Cywilnego Napoleona spadki, działy, darowizny, testamenty, umowy (sprzedaż, najem, spółka, etc.)*, Łódź 1929, s. 134.

⁸⁰ Art. 960 KN: „Wszelkie darowizny między żyjącymi, uczynione przez osoby, które nie miały dzieci albo zstępnych, rzeczywiście żyjących, w czasie darowizny, jakiegokolwiek mogłyby być wartości, pod jakimkolwiek tytułem byłyby uczynione, i choćby były wzajemne, albo nagradzające, nawet takie, które by były uczynione na korzyść małżeństwa przez inne osoby, a nie przez wstępnych małżonkom, lub przez małżonków jednego dla drugiego, odwołanymi zostają samym przez się prawem, przez przybycie darującemu dziecięcia prawego, choćby pogrobowego, albo przez uprawnienie dziecięcia naturalnego następującym małżeństwem, jeżeli się urodziło po darowiznie”.

⁸¹ J.J. Delsol, *Zasady Kodeksu Napoleona*, s. 330.

KCKP przyznawał małżonkowi prawa spadkowe właśnie w przypadku braku uregulowania przez małżonków relacji względem majątku małżonka zmarłego wcześniej. Konsekwencji tych nie wywoływała natomiast darowizna majątku teraźniejszego, nawet jeżeli została dokonana na wypadek przeżycia. Działo się tak dlatego, że darowizna ta dotyczyła szczególnego przedmiotu i nawet jeżeli została dokonana w intercyzie nie regulowała praw do majątku zmarłego małżonka, o których to prawach mowa w powołanym art. 231 KCKP⁸².

V. Szczególny charakter darowizn dokonywanych na rzecz małżeństwa wynikał z ich ścisłego powiązania z samym małżeństwem. Ustawodawca mając na celu ułatwienie zawarcia małżeństwa wprowadzał przepisy korzystne dla przyszłych małżonków, co znajdowało odzwierciedlenie między innymi właśnie w zakresie uregulowań dotyczących darowizn.

Darowizny dokonywane w formie tych samych aktów notarialnych co intercyzy podlegały przepisom szczególnym, dającym większą swobodę już w zakresie zawarcia umowy darowizny w stosunku do zwykłej darowizny.

Udogodnienia dotyczyły również samych rozporządzeń, jak choćby możliwości dokonywania darowizny pod warunkiem zależnym od woli darczyńcy albo pod warunkiem spłaty długów i ciężarów darczyńcy, a nawet prawa dokonywania, poza darowizną majątku teraźniejszego, darowizny majątku przyszłego oraz darowizny majątku teraźniejszego i przyszłego.

---

⁸² *Jurysprudencja Senatu z lat dwudziestu sześciu*, s. 153-155; D. Skurzalski, *Jurysprudencja cywilna w streszczeniu 1842-1895*, Warszawa 1895, s. 16.